

Utveckling av radiostationer för armén

Inledning

Den första utvecklingen av bärbara radiostationer i armén kan tillskrivas två personer, Arvid Öman (1896-1957) och Hilding Björklund (1897-1981). Båda började sin militära verksamhet som laboratorieingenjörer vid fälttelegrafkårens tygverkstäder i början av 1920-talet. Båda var civilingenjörer utexaminerade från Kungl Tekniska Högskolan i Stockholm. Båda blev civilmilitära tygingenjörer (kaptens tjänsteklass) vid fälttygkåren och armédirektörer då arméingenjörkåren inrättades 1948. Arvid Öman blev armédirektör av 1. graden (överstelöjtnants tjänsteklass) och Hilding Björklund armédirektör av 2. graden (majors tjänsteklass). Han blev armédirektör av 1. graden 1950.

Man kan säga att Arvid Öman var beställaren och Hilding Björklund leverantören, eftersom Arvid Öman var anställd vid Kungl Arméförvaltningens Tygdepartement, KATD, där han var placerad på signalmaterielavdelningen, medan Hilding Björklund var chef för Ellab där radiostationerna utvecklades. De tillverkades sedan bl a vid Fälttelegrafkårens Tygverkstäder, senare Signalverkstäderna i Sundbyberg.

År 1872 sattes ett fältsignalkompani upp, som från 1875 ingick i Pontonierbataljonen, som var förlagt vid Jaktvarvet på Kungsholmen. Därom minnes fortfarande Pontonjärgatan. I samband med 1892 års härordning omdöptes kompaniet till fälttelegrafkompaniet och pontonierbataljonen till Svea ingenjörbataljon. Ytterligare ett fälttelegrafkompani, samt en park- och tygavdelning, inrättades enligt 1901 års härordning. Därmed tillkom Fälttelegrafkåren som en särskild enhet inom fortifikationen med beteckningen Ing 3. Fälttelegrafkåren flyttade 1908 till Svea trängkårs kaserner vid Marieberg på Kungsholmen.

Ett radiokompani uppsattes av Fälttelegrafkåren 1915 och förlades till Lilla Frösunda i Solna. Arvid Öman var reservofficer vid Fälttelegrafkåren och hade i samband med en sådan tjänstgöring efter sin examen 1922 anställts av tygofficeren, kapten Tage Carlswärd, för att starta en radioverkstad. Tygofficeren var mycket drivande och hade trots bristen på penningmedel lyckats skaffa både lokaler och utrustning härför.

Arvid Öman anställdes 1926 som civilmilitär elektroingenjör av 1. graden vid Kungl Arméförvaltningens Fortifikationsdepartement, varför en ersättare erfordrades. Därvid anställdes Hilding Björklund som laboratorieingenjör vid Fälttelegrafkåren. Verkstaden hade då utökats med både ritkontor och laboratorium.

Enligt 1936 års härordning blev Fälttelegrafkåren ett nytt truppslag - signaltrupperna - och ändrade namn till Kungl Signalregementet. Samtidigt sammanslogs artilleridepartementet och fortifikationsdepartementet vid Kungl Arméförvaltningen till tygdepartementet. Under detta departement lydde fr o m den 1 juli 1939 elektrotekniska laboratoriet, Ellab, för vilket Hilding Björklund var chef. Han var sedan 1930 civilmilitär elektroingenjör av 2. graden. Ellab var lokaliserat tillsammans med Signalregementets Tygverkstäder, S 1 Tv, i Solna.

I maj 1939 brann den då ganska utökade radioverkstaden. Detta resulterade i nyuppförda lokaler vid Solvalla, vilka fick namnet Signalverkstäderna i Sundbyberg, SiS. Här kom under krigsåren en ganska omfattande radioproduktion att äga rum. I samband därmed fick även Ellab nya lokaler på Frösunda. Dit förlades sedan också FOA 3.

Arméns första generation radioapparater.

I anslutning till första världskriget (1914-1918) gjordes de första försöken med radio vid Fälttelegrafkårens radiokompani. Det var med sk gnistradio och kristallmottagare. Det gjordes försök med både klövjad- och kärnburen radio. Sammanlagt anskaffades 11 åkande vagnsektioner och en ridande klövjestation. En sådan åkande fältradiostation bestod av en underofficer som chef, 19 manskap, 14 hästar, en stations- och en mastvagn, båda dragna med fyra hästar, en telefon- och en materielvagn. Dessa senare drogs av två hästar. Dessutom ingick en motorcykel. Stationsvagnen innehöll apparaterna för sändning - en 1,5 kW gnistsändare - och två kristallmottagare. Dessa senare byttes så småningom ut mot enklare rörmottagare. Stationen drevs med en 7,5 hkr bensinmotor, som lämnade 500 Hz växelström och likström. Mastvagnen medförde en antenn, som var 24 m hög. Räckvidden kunde bli ända upp till 200 km och stationen ingick i armékvarter, undantagsvis i

arméfördelningskvarter.

De första trevande försöken med radiokommunikation i armén var tagna. Nu var det dags att införa radio även vid truppförbanden. En generalplan för anskaffning av radioutrustningar för armén under åren 1927-1936 upprättades, vilken fastställdes av riksdagen. Enligt denna skulle en typ radiostation tillverkas för räckvidden 100 km och två stationstyper för räckvidden 50 km. 100 km-stationen var avsedd för armékår-, arméfördelnings- och brigadkvarter, d v s stabssignalförbanden. 50 km-stationerna skulle bestå av en kärradio avsedd för fördelningskvarter och artilleriet, samt en klövjad för kavalleriets spaningsförband. 5 km-stationen slutligen skulle också utföras i två versioner, en typ för telefoni/telegrafi avsedd för artilleriets eldledning och en typ enbart för telegrafi, som skulle tillföras infanteriet. Dessutom skulle för Fälttelegrafkåren tillföras pejl- och mottagarstationer. Ambitionen var god, men som vanligt var statsmakterna snåla med tillförda medel. Kostnaden beräknades till 3 370 000 kronor, men riksdagen ville bara anslå 70 000:-/år. En omprioritering gjordes så att enbart utrustningar för fredsbruk skulle anskaffas och i första hand till truppförbanden av utbildningsskäl.

En ny generalplan upprättade 1930 och omfattade endast utbildningsbehovet. Tillverkningen hade också visat sig vara billigare än man från början trott, eftersom tillverkningen skedde vid Fälttelegrafkårens egen radioverkstad. Den nya kostnadsberäkningen slutade på 1 252 000 kronor. Programmet var i huvudsak klart 1936. Det planerade och genomförda programmet var följande:

Räckvidd	Stationstyp	Användningsområde
5 km	1 W Bärbar (Br)	Brigadkvarter, infanteriet och artilleriet
5 km	5 W Bärbar (Br) m/30	Artilleriet
50 km	20W Klövje (Kl) m/29	Kavalleriet
50 km	30 W Kärradio (Kr) m/29	Fördelnings- och brigadkvarter
100 km	400 W Bilburen (Bl) fm/26 1)*	Armékår- och fördelningskvarter

En station för räckvidd 2 km för förbindelse inom infanteribataljonen var dessutom planerad, men den utvecklades ej.

*400 W Bl fm/26 var en försöksmodell som aldrig fastställdes. Ett fåtal blev senare 1000 W-stationer, som transporterades i lådor. Det blev således inte någon bilradiostation den gången.

Beräknat behov år 1930

Stationstyp/ Förband	400 W Bl	30 W Kr	20 W Kl	5 W Br	1 W Br	2km Br*	Pejl	Mott	Summa
Fälttelegrafkåren	6	47			44		13	25	135
Infanteriet					143	82			225
Kavalleriet			12						12
Artilleriet		32		69	81				182
Reserv		17	4	15	56	20	3	5	120
Summa	6	96	16	84	324	102	16	30	674

* Eftersom radiostationen för 2 km räckvidd aldrig utvecklades inräknades behovet i 1 W Br m/29.

Efter 1936 hade utvecklingen av radiorör kommit så långt att det nu var dags för en ny radiogeneration, vilket blev 10 W Br, som då hade börjat utvecklas.

Ett nytt försvarsbeslut fattades 1936, som innebar en upprustning. Bl a tillkom då signaltrupperna och därmed förståelse för radiokommunikationernas möjligheter.

Vid 1937 års riksdag anslogs till den nya härordningens genomförande 1.500.000 kr för anskaffning av signalmateriel. Av denna summa anslogs för budgetåret 1937/38 500.000 kr. Med krigsutbrottet den 3

september 1939 drevs denna utveckling med ytterligare intensitet.

Publicerat 2003-06-03.
Copyright © Försvarets Historiska Telesamlingar